

Список використаних джерел

1. Transparency International Ukraine: Індекс сприйняття корупції – 2018. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2018/>.

2. Зарубіжний досвід упровадження електронного урядування. URL: <http://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/02/Zarubizhnij-dosvid-uprovadzhennya-elektronnogo-uryaduvannya.pdf>.

3. Стратегия по борьбе с коррупцией в Эстонии на 2013–2020 гг. URL: http://www.korruptsioon.ee/sites/www.korruptsioon.ee/files/elfinder/dokumentid/strategiya_po_borbe_s_korruptsией_v_2013-2020_gg.pdf.

Скубак Едуард Олександрович,

старший детектив Головного підрозділу
детективів Національного
антикорупційного бюро України

ДИНАМІКА ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОНЯТТЯ «ЗЛОВЖИВАННЯ ПОСАДОВИМ СТАНОВИЩЕМ» В ІСТОРИКО- КРИМІНАЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ

Уперше поняття службових злочинів на теренах сучасної України, які б можна було чітко охарактеризувати як зловживання владою або службовим становищем, було закріплене ще в кримінально-правовому законодавстві Російської Імперії.

Так, Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 року (далі – Уложення) було першим кримінальним кодексом Російської Імперії, що був створений імператорською канцелярією на основі як законодавства і судової практики тих часів, так і кримінальних законів європейських держав.

Різновиди службових злочинів Уложення були викладені дуже прискіпливо та детально, а гіпотези та диспозиції статей прямо містили посилання на конкретні посади та різновиди служби посадовців.

До переліку злочинів, які у сучасному розумінні можна віднести до службових, відносились діяння, визначені у статтях П'ятого Розділу Уложення, що мав назву: «Про злочини та

проступки по службі господаревій та громадській», який, у свою чергу, складався з одинадцяти глав, у тому числі Глава II «Про перевищення влади та протизаконну іншу бездіяльність» (ст.ст. 367-379); Глава III «Про протизаконні вчинки посадових осіб при зберіганні та керуванні майна, довіреного їм по службі» (ст.ст. 380-389) [2] та ін. Деякі з вказаних статей підпадали під сучасне розуміння зловживання владою або службовим становищем.

Після розпаду Російської Імперії у перші 40 років існування комуністичного режиму у період з 1920 по 1960 рік кримінальне законодавство України декілька разів зазнавало змін разом із загальним радянським кримінальним законодавством.

Так, у 1922 році був прийнятий перший Кримінальний кодекс РСФСР, що набрав чинності 01.06.1922. Посадовим злочинам була присвячена II Глава Особливої частини Кодексу «Посадові (службові) злочини», яка налічувала 14 статей (ст.ст. 105-118). Стаття 105 КК РСФСР мала наступний виклад: «Зловживання владою, тобто вчинення службовою особою дій, які воно могло зробити єдино завдяки своєму службовому становищу і які, не будучи викликані міркуваннями службової необхідності, спричинили за собою порушення правильної роботи установи або підприємства, або громадського порядку, або приватних інтересів окремих» [3].

Окремо слід звернути увагу на статтю 109 КК РСФСР «Дискредитування влади, тобто вчинення посадовою особою дій, хоча б і не пов'язаних з його службовими обов'язками, але явно підривають в очах трудящих гідність і авторитет тих органів влади, представником яких дана посадова особа є» [3], а також статтю 110 КК РСФСР «Зловживання владою, перевищення або бездіяльність влади і недбале ставлення до служби, якщо в результаті таких настав розлад центральних або місцевих господарських апаратів виробництва, розподілу або постачання, або розлад транспорту, укладання явно невігідних для держави договорів або угод, або будь-який інший підрив і марнування державного надбання на шкоду інтересам трудящих» [3].

Тлумачення підриву гідності і авторитету органу

державної влади або завдання шкоди інтересам трудящих не містило чіткого законодавчого визначення, не було прив'язано до визначеного розміру завданої шкоди, тому здійснювалося суто на розсуд слідчого або прокурора, що давало досить широкі можливості для застосування карального-репресивного апарату правоохоронної системи тих часів, а кваліфікуюча ознака у вигляді укладання явно не вигідних для держави договорів або угод і зовсім не вимагала доказування наявності умислу та оцінювалась постфактум в залежності від економічного стану того чи іншого господарства.

У Кримінальному Кодексі РСФСР в редакції 1926 року у цілому зберіглася наступність і в основних його інститутах: зберігався класовий підхід до регулювання поняття злочину, міри покарання включалися в систему заходів «соціального захисту». II Глава Особливої частини Кодексу та налічувала ті ж самі 14 статей, проте які вже були викладені у статтях 109-121 зі значним посиленням санкції.

В цілому кримінальне законодавство, прийняте в кінці 1920-х-1930-х роках, і кримінальна політика цього періоду, у тому числі стосовно посадових злочинів, носили явно репресивний характер: широке поширення набуло застосування кримінального закону за аналогією, відповідальність не носила особистого характеру (повнолітні члени сім'ї зрадника Батьківщини підлягали позбавленню виборчих прав і заслання у віддалені райони Сибіру на 5 років), допускалося надання зворотної сили законам, що встановлює злочинність діяння, а норми, що захищають інтереси держави, передбачали куди більш жорстоку санкцію, ніж норми про злочини проти особистості [1].

Вперше схоже за змістом із сьогодишнім тлумаченням зловживання владою або службовим становищем було закріплене у Кримінальному кодексі Української РСР 1960 року, а саме статтею 165 Зловживання владою або службовим станом, та визначалося як умисне, з корисливих мотивів або іншої особистої заінтересованості, використання службовою особою свого службового стану всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди державним чи громадським інтересам або охоронюваним законом правам та інтересам

окремих громадян [4]. Стаття також містила кваліфікуючу ознаку – спричинення тяжких наслідків, при цьому в Кодексі не містилося визначення ані істотної шкоди, ані тяжких наслідків.

У такій редакції цей закон діяв і в незалежній Україні, доки 11.07.1995 до нього не було внесено змін та доповнень, згідно з якими статтею 164 давалося визначення істотній шкоді, якою, якщо вона полягала в заподіянні матеріальних збитків, вважалася така шкода, що в п'ять і більше разів перевищувала неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а також тяжким наслідком, якими за тієї ж умови вважалася шкода, яка в двадцять п'ять і більше разів перевищувала неоподатковуваний мінімум доходів громадян [4].

Зміна економічної системи в Україні після розпаду СРСР зумовила необхідність зміни редакції статті 165, відповідно до якої зловживання владою або посадовим становищем передбачало завдання істотної шкоди, зокрема, вже й інтересам юридичних осіб.

Кримінальним кодексом України 2001 року, а саме статтею 364 (з якої і по нині починається Розділ XVII «Злочини у сфері службової діяльності») визначене наступне поняття зловживання владою або посадовим становищем: «Умисне, з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб, використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно заподіяло істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб» [5].

Утім зазначена редакція статті все ще давала стороні обвинувачення досить широкі повноваження щодо тлумачення таких понять як «шкода, охоронювані законом права, свободи та інтереси окремих громадян або державні чи громадські інтереси». Відсутність чітко визначеного порогу завданої шкоди надавало правоохоронним органам та прокуратурі значні можливості для зловживання шляхом суб'єктивної оцінки об'єкту злочину та вибіркового притягнення до відповідальності, що нерідко мало форму політичних переслідувань опонентів владою.

Законом України від 21.02.2014 у зв'язку з необхідністю

імплементатії до національного законодавства положень Конвенції ООН проти корупції статтю 364 Кримінального кодексу України було змінено та викладено наступним чином: Зловживання владою або службовим становищем, тобто умисне, з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб [5]. Також законодавець буквально звузив розуміння істотної шкоди, виключивши з нього заподіяння шкоди немайнового характеру й збільшивши її розмір у майновому вираженні, та визначив, що істотною шкодою вважається така шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян [5]. Але й досі точаться суперечки серед науковців і практиків, чи може істотна шкода мати немайнове вираження. З цього приводу склалася й різна судова практика.

З огляду на викладене, аналізуючи генезис кримінально-правового розуміння зловживання владою або службовим становищем, можна побачити, що воно змінювалося разом із зміною політичного режиму та соціально-економічної моделі держави. Разом з тим, воно весь час включало в себе такий обов'язковий елемент як заподіяння істотної шкоди, від визначення якої залежало, чи буде виконана об'єктивна сторона цього злочину. І, якщо визначення розміру матеріальних збитків знаходило своє відображення у законі про кримінальну відповідальність, то визначення немайнової шкоди залишалося на розсуд органів досудового розслідування та суду. І на теперішній час неякісно прописаний закон призводить до різного тлумачення істотної шкоди, а тому потребує вдосконалення.

Список використаних джерел

1. Герцензон А.А. и др. История советского уголовного права. М., 1947. – С. 240.
2. Уложення про покарання кримінальні та виправні.

URL: <https://dlib.rsl.ru/viewer/01002889696#?page=1>.

3. Кримінальний кодекс РСФСР 1922 року. URL: <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241523&subID=100096269,100096272,100096338,100096398#text>.

4. Кримінальний кодекс України 1960 року станом на 11.07.1995. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/kd0006?an=485237&ed=1995_07_11.

5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 1 вересня 2001 р. // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20010405>.

Степанов Олег Станіславович,
фахівець 1-ї категорії інституту підготовки
керівних кадрів та підвищення кваліфікації
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

**ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ,
ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПОРУШЕННЯМ ЗАБОРОН ОТРИМАННЯ
НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ ТА ПОДАРУНКІВ**

Відповідно до ст. 22 Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII суб'єктам, на яких поширюються дія цього Закону, забороняється використовувати свої службові повноваження або своє становище та пов'язані з цим можливості з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб, у тому числі використовувати будь-яке державне чи комунальне майно або кошти в приватних інтересах. Під неправомірною вигодою Закон розуміє грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав

Крім цього, таким суб'єктам, забороняється безпосередньо або через інших осіб вимагати, просити, одержувати подарунки для себе чи близьких їм осіб від юридичних або фізичних осіб: 1) у зв'язку із здійсненням такими особами діяльності, пов'язаної із виконанням функцій